
Szegénység a sajtóban

Jelige: Bronz

Tartalom

Szabad gondolatok	3
Bevezetés.....	3
A szegénység különböző megközelítések szerint	4
Szegénység okai, kockázati tényezők	6
Miért nem szűnik meg a tömeges szegénység?	9
Az írott sajtó szelete a tortából	10
A szegénység kommunikálása a legolvasottabb hazai sajtótermékekben.....	12
Milyen csoport, egyén érdekeit szolgálja leginkább a cikk tartalma?.....	15
Mi leginkább a cikk vonzásterülete? Kitől jön, kinek szól?.....	16
A szegénység fő téma, vagy csak mellékes tartalom?.....	18
Tipikus szereplők	19
Felkínálnak megoldási alternatívákat?	20
Diszkriminatív tartalmak.....	21
Hiteles volt számomra?	21
Van párhuzam a cikkek és Gans pontjai között?.....	22
Záró gondolatok	22
Bibliográfia.....	23

Nekem szükségem van a szegényekre, ha ők nem lennének, nem lehetnének hozzájuk képest gazdagok se. Én nem akarok szegény lenni, bár lehetséges az vagyok, csak nem tudok róla. Kellemetlen lenne számomra, ha szegény lennék? – Valószínűleg igen, vagy már most is az, mert az vagyok? Ha szegény vagyok, akkor szükségem van azokra, akik nem szegények? – Bizonyára, mert tőlük megtanulhatom, hogy miként kell nem szegénynek lenni. Vajon meg akarják ezt tanítani nekem, vagy nekik rám, nekem rájuk van szükségem, és ez jó is így? – Ha szegény vagyok, nem. Ha nem vagyok se szegény, se mentor, se szolidáris, akkor igen. Lesz valamikor új szereposztás? – Bizonyára, de addig is, hogy a szegények bírják a helyzetet, valamiként érzéketlenebbé kellene tenni őket. El kell terelni a figyelmüket a nyilvánvalóról. Ha nem sikerül, akkor pedig a reményt kell elvenni, nehogy megpróbálkozzanak valamivel.

Nem gondolom, hogy ez a megoldás célra vezető lenne, viszont ezt tapasztalom. Leendő szociális munkásként feladatom, hogy felhívjam a figyelmet a társadalmi szakadékot kiszélesítő működésekre. A média igen erős, kétélű penge.

Bevezetés

Dolgozatom központi témája a szegények társadalomban betöltött funkcióinak értelmezése 'Herbert J. Gans – Mire szolgálnak az érdemtelen szegények?' című munkájából kiindulva. A szegénység igen szerteágazó témakörének, a dolgozat szempontjából leginkább releváns elemeinek bemutatása után, egy sajtóelemzést kívánok prezentálni, mellyel egyfelől célom, hogy igazoljam Gans idevágó pontjait, más felől bemutassam, miként használja az írott sajtó esetenként a szegénység jelenségét, mint eszközt különböző érdekek kiszolgálására.

Véleményem, hogy a média manipuláció 'művészete' képes a szörnyűséget szenzációvá, a nyomort természetfilmmé és a szeretetet, szolidaritást klisévé változtatni, illetve úgy gondolom, ez megtörténik minden nap, hogy a társadalom terhei közül egyre többet cipeljenek a leginkább kiszolgáltatottak, a legkönnyebben irányíthatóak. Természetesen a médiumok szolgálnak időnként üdítő ellenpéldákkal, de elérhetőségük általában meghaladja azok képességét, akik a tartalmat jelentik.

A téma közel áll hozzám és valamely módon mindenkihez, aki nyitott szemmel jár. Pályakezdeként könnyen előfordulhat, hogy magam és társaim is megtapasztalják a

szegénységet. Ha azok leszünk, én nem szeretném, ha a mostani módon kommunikálnának minket.

A szegénység különböző megközelítések szerint

Szegénység mindig létezett és több ízben támadja meg ugyan azt a személyt.¹ Ez a megállapítás garantálja a téma örök aktualitását, illetve megmutatja, hogy mindmáig nem találtuk meg a hatékony kezelési lehetőségeket, vagy ha találtunk is ilyet nem alkalmazzuk. Elképzelhető, a szegénység abszolút természetes része társadalmunknak, viszont a szegénységben élők ezt bizonyára másképp gondolják. Tehát, ha a témával foglalkozunk elméleti szinten, épp oly fontos szükségletet elégítünk ki, mintha ételt osztanánk, hiszen még nincs hatékonyan működő, vállalható módszer. Szegények mindenhol vannak.

Hétköznapi értelemben az szegény, akinek nincs pénze, nincs megfelelő lakhatása, fázik, éhes, rongyos. Nélkülözni kénytelen. A szociális szakma ehhez képest megkülönbözteti az abszolút és a relatív szegénység fogalmát. Abszolút értelemben közel járunk a hétköznapi meghatározáshoz és a kisarkított biológiai szükségletekhez, még a relatív meghatározás mindig az adott társadalom normáihoz képest értelmeződik.²

A definíció sosem lehet egyértelmű, időtálló. Az hogy kit tekintünk szegénynek és mit tekintünk jelenséggé szegénységnek két különböző dolog, illetve koronként, területenként, nációkként, ideológiák és vallásokként eltérő választ kaphatunk.³ Rowentree, 1899-es yorki vizsgálatában a szegénység meghatározásához pusztán biológiai alapokból indultak ki, mondván, aki a normázott fogyasztási szintet finanszírozni képtelen az a szegény (létfenntartást számolt). Booth kifejtette, hogy ez nem elegendő, mert vizsgálni szükséges az adott országra jellemző életszínvonalat is. Mollat⁴ rámutatott egy fontos pontra, miszerint a meghatározás mindig attól függ, hogy a társadalom mit tűr el, mikor jelentkezik a szégyenérzet a nyilvánvaló méltatlansággal kapcsolatban. Ezt igazolja Atkinson véleménye, aki a szegénység objektív meghatározását lehetetlennek tartja. Szerinte a kategória mindig a mi értékítéletünktől, szubjektív meggyőződésünktől függ. Ezzel ellentétben a klasszikus közgazdaságtani értelmezés, szegény alatt azt érti, aki az átlag jövedelem alapján felállított hierarchiában az alsó 10-20%-ban helyezkedik el, vagy a mediánjövedelem 30-50%-a alatt él. Ebben a nézőpontban érdekes, hogy nagyon sok szegény lehet, aki nem is tud róla, hogy az.

¹Walker, Robert(2006): Lehetőségek és életesélyek: a szegénység, az egyenlőtlenség és a kirekesztés dinamikái. In: Anthony Giddens – Patrick Diamond: Írások az egyenlőtlenségről, az egyenlőségről – és az új egyenlőségről. Napvilág Kiadó.

²Zombori Gyula (2009): A szociálpolitika alapfogalmai. Hilscher Reszű Szociálpolitikai Egyesület

³Zombori Gyula (2009): A szociálpolitika alapfogalmai. Hilscher Reszű Szociálpolitikai Egyesület

⁴Francia történetész (1978)

E. J. Hobsbawn szerint háromféle szegénységről beszélhetünk⁵, amik élesen nem választhatóak szét. Ezek a következők: társadalmi szegénység, pauperizmus, morális szegénység. „A társadalmi szegénység nemcsak gazdasági, hanem társadalmi egyenlőtlenséget jelent, azaz alsóbbrendűségi, függőségi vagy kizsákmányoltsági viszonyt implicál.” A pauperizmus az emberek olyan csoportját írja le, akik külső segítség nélkül képtelenek biztosítani megélhetésüket.

Andorka Rudolf⁶ is utal a szegénység hétköznapi megközelítésére, mint az általános szóhasználat jelentésére. Ezen túl deprivációként értelmezi, azaz valamitől való megfosztottságként. A depriváció széles körűen értelmezendő fogalom. Az anyagiakon, materiális javakon túl beletartozik a lehetőségektől, kapcsolatoktól, életmódoktól, tudástól, kulturális részvételtől, közösségi részvételtől, biztonságos családalapítástól, szeretettől, egészségtől, munkától, elismeréstől, politikai részvételtől, intézményrendszerek használatától való megfosztottság. A deprivációt szétbonthatjuk relatív, objektív és pszichológia vetületre.⁷ Relatív értelemben (általában ezt használjuk a szegénység megjelölésére) „...a személy vagy a család nélkülöz valamit, ami az adott társadalomban a nagy többség rendelkezésére áll, vagy amit mindenki számára elérendő átlagnak tartanak...”. Objektív meghatározása kifejezi, hogy az egyének és családok ténylegesen kirekesztődnek⁸, olyan társadalmi folyamatokból, amik miatt halmozott hátrányok jelentkeznek.

A pszichológiai vetület, azaz érzelmi depriváció a szeretettől és az egészséges élethez nélkülözhetetlen érzelmi fejlődéstől való megfosztottságot fejezi ki, ami a kettő előzővel szoros összefüggésben áll, de nem egyértelmű következménye vagy velejárója egyike a másiknak.

Az előző megfogalmazásokban, nézőpontokban közös, hogy a szegénység mindig hiányra utal, amely lehet valós vagy külső tényezők által gerjesztett vélelem. A szegénységben élő személy vagy csoport szempontjából, viszont a gerjesztett hiányérzet is épp oly fontos, mint a valódi vagy objektív, mert együtt jár vele a címkézés⁹ és annak destruktív hatásai, amik megnehezítik a kilépést, illetve a működőképes életvitel kialakítását. Tehát jelentős tényező a szegénység témakörében, hogy a társadalom milyen mértékben skatulyázza be az egyént vagy családot egy sztereotip képbe, ezzel tovább korlátozva lehetőségeit. Illetve ezen, sztereotípiák miatt, mennyire zárja ki, olyan társadalmi részvételekből, amik nélkülözése egyébként helyzetét figyelembe véve sem lenne indokolt.

⁵Ferge Zsuzsa(1991): Szociálpolitika és társadalom. T- Twins Kiadó

⁶Andorka Rudolf(2006): Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó Kft.

⁷Bartal Anna Mária(2007): Szociálpolitikáról alapfokon. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet

⁸Az exklúzió egyik típusát értem alatta, ami a folyamatjellegre hangsúlyozza és az igényt a változtatásra, illetve a politikai beavatkozásra.

⁹Becker (1963) in Ferge Zsuzsa(1991): Szociálpolitika és társadalom T- Twins Kiadó

Meglátásom, hogy a címkézés egyes esetekben jóval nagyobb hátrányokat gerjeszt, mint a valódi objektív forráshiány, hiszen pont a változtatás lehetőségét ragadja el. Elsődleges prioritásának kezelem a szegénység velejáróinak, kivetüléseinek, megjelenési formáinak elfogadását a társadalom részéről. (Nem a szegénység megváltoztathatatlan létének elfogadását és belenyugvást.) Ha a társadalom tagjai megtanulnák, elfogadni a 'zavaró' jelenségeket, könnyebb lenne kiküszöbölni őket. Lewis és Rainwater egyet ért abban, hogy a szegénység a túlélést szolgáló stratégia, továbbá Rainwater kiemeli, hogy ez a stratégia szükséges az ép elme megőrzéséhez. Tehát a szegényen, tiszta erkölccsel nem kérhetjük számon a többségtől eltérő viselkedési normákat, hiszen nem ugyan ahhoz a környezethez kell alkalmazkodnia, mint a többségnek, egyszerűbben megfogalmazva: nem várhatjuk el tőle, hogy megőrüljön csak azért, mert helyzetében ezt várná el tőle a társadalom.

Minden probléma megoldása azzal kezdődik, hogy elfogadjuk a problémát és nem próbáljuk tovább leplezni. A média szerepe itt igen fontos lenne, lehetne.

Szegénység okai, kockázati tényezők

A régi, mára méltán elfeledett iskola szerint a szegénység biológiai okokra vezethető vissza. Azaz a szegénység genetikailag kódolt alacsonyabb rendűséget jelent. Erre több szót nem vesztegetnék, nyilvánvalóan téves gondolat. Számos példát láthatunk szegénysorból való felemelkedésre, ami ki is ejti a genetikai kódoltságot, a képességek, készségek objektív hiányát. Más értelemben viszont van helye a fiziológiának, biológiának az okok meghatározása kapcsán, bár szorosan kapcsolódva a társadalmi válaszreakciókhoz. Vannak olyan életkorok és mentális, fiziológiai rendellenességek, melyek közvetett okai a szegénységnek¹⁰ (Közvetett, mert nem ezek a valódi okok, hanem az, ahogy a társadalom lereagálja a helyzetet.) Ilyen lehet a fogyatékoság, ami már kiinduló helyzetből deprivációt jelent mai társadalmunkban, túl az egyértelműen reprezentálódó hiányokon. Vagy vannak olyan életkorok, amikhez általában rossz anyagi helyzet társul. Ilyen lehet a gyerekkor, az időskor (életkori szegénység). Azonban a legfontosabb okok a társadalmi struktúrában keresendők.

A történelem során, olyan társadalmat építettünk ki, amely legitimálta a szegénységet. Elfogadtuk, hogy egyesek dőzsölnek, mások nélkülöznek. Ezt lelkiismeretünk számára emészthetővé, énvédő-mechanizmusokkal (főként tagadással¹¹, racionalizálással¹² és

¹⁰Ferge Zsuzsa(1991): Szociálpolitika és társadalom. T- Twins Kiadó

¹¹A legalapvetőbb énvédő mechanizmus. A nem kívánt tartalmakat elutasítjuk, letagadjuk létezésüket. – Richard C. Atkinson, Ernest Hilgard(2005): Pszichológia. Osiris Kiadó

projekcióval¹³) tettük, illetve a tömegeket megszólító médiamanipulációk segítenek emészthetőbbé tenni semmittevést. A mai társadalmunkban, az alapvető emberi értékek egyetemes elfogadása idején, viszont már nehezebb változtatni az útfüggőség¹⁴ miatt.

Megjelölhetjük a szegénység okául a munkanélküliséget, az etnikai hovatartozást vagy a települési hátrányokat. Walker és Robert szerint két központi ok van: a bérek csökkenése, illetve a munkanélküliség. Ez egy objektív dimenziót jelenít meg. Ok lehet a családszerkezet átalakulása. A család funkcióinak beszűkülése, védelmi szerepének csökkenése. A települési és regionális egyenlőtlenségek összekapcsolódva a mobilitás hiányával. A munkaerőpiacról való kiszorulás összekapcsolódva a gazdaság teljesítményével és az oktatás kérdéskörével. 2010-ben a munkanélküliséget jelölték¹⁵ meg a szegénység fő okaként. Elmondható, hogy egy családban, minél nagyobb az inaktívak aránya, annál nagyobb az abszolút értelemben vett, szegénnyé válás kockázata. Annál, aki egész évben dolgozott a szegénnyé válás kockázata 5-6%, viszont ha eltart egy gyermeket és párja a gyerekekkel otthon marad, akkor az esély 12-15%¹⁶. Számomra, a szociális munka szemüvegén keresztül ez azt jelenti, hogy a javak jelenlegi elosztási struktúrája mellett, a gyermekvállalás és a gyermek megfelelő környezetben történő neveltetése, aminek része, hogy legalább az egyik szülő a munka rovására több időt szán a nevelésre, komoly biztonsági kockázatot jelent a család számára. Ez a kockázatvállalás, és az esetleges valódi szegénységbe vezető úton való elindulás nem maradhat negatív hatások nélkül, hozzájárul a szegénység újratermelődéséhez¹⁷, a szegénység szubkultúrájának bebetonozásához. Ezt súlyosbítja, hogy nem csak a szegények társadalmon belüli aránya nő, hanem ezzel párhuzamosan emelkedik az az összegszerűsített jószágmenyiség, ami elegendő a szegénységből való kilépéshez¹⁸.

A településeket vizsgálva elmondható, hogy minél kisebb településen lakik valaki, annál valószínűbb, hogy szegény.¹⁹ Magyarország lakosságának 70%-a városlakó, annak ellenére, hogy a meglévő településeknek csak 10%-a város. Tehát Magyarországon a szegénységnek rurális jellege van (fővárosban minden 50. ember szegény; községben minden 5. ember szegény).

¹²Olyan érvéles, aminek a mélyén ott van az impulzus, vágy, és valami „ésszerűnek” látszó érv miatt elmondjuk, hogy miért is nem cselekszünk ’ügy’. – Richard C. Atkinson, Ernest Hilgard(2005): Pszichológia. Osiris Kiadó

¹³Kivetítés. Valamilyen érzelmi tartalmat kivettünk egyénre vagy csoportra, őt tesszük ezzel felelőssé. – Richard C. Atkinson, Ernest Hilgard(2005): Pszichológia. Osiris Kiadó

¹⁴path dependency - Szöllősi Gábor – A társadalom és szociálpolitika elméleti alapjai kurzus

¹⁵Kolosi Tamás, Tóth István György (2010) – Társadalmi riport-2010. TÁRKI

¹⁶Kolosi Tamás, Tóth István György (2010) – Társadalmi riport-2010. TÁRKI

¹⁷Ferge Zsuzsa (2000): Elszabaduló egyenlőtlenségek. Állam, kormányok, civilek. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.

¹⁸Kolosi Tamás, Tóth István György (2010) – Társadalmi riport-2010. TÁRKI

¹⁹Kolosi Tamás, Tóth István György (2010) – Társadalmi riport-2010. TÁRKI

A szegénység és az etnikai hovatartozás kapcsolata igen erős. A roma családfővel rendelkező családokra nézve a szegénységi ráta 70%-os.

Életkor tekintetében, a szegénység kockázata az egyén korának előre haladtával csökken²⁰. Az országos szegénységi rátát a 14 év alattiak rátája több, mint 7%-kal meghaladja. Az előbbieket másképp fogalmazva, a társadalom leginkább kiszolgáltatott tagjai viszik arányaiban a legnehezebb terheket. Számomra ez érdekes jel, és felveti bennem a kérdést: A szegények azért kerültek helyzetükbe, mert alacsony volt az iskolai végzettségük, települési, kulturális, szociális hátrányaik voltak és ezeket a jellemzőket generációról-generációra átörökölték (szegénység újratermelődése), vagy a szegények, betöltött (köz) funkcióik miatt szükségszerű elemei a társadalomnak, és a szegény státuszba a védteleneket a leginkább egyszerű (költséghatékonyabb) alkalmazni? A kérdés által lefedett hatalmas vizsgálandó területnek mindössze egy apró szegmensét jelenti a későbbiekben elemzett írott sajtó.

Társadalmunkban a relatív szegények aránya is növekedést mutat, illetve a magasabb társadalmi státuszúak is érzékelték negatív változást anyagi helyzetük tekintetében.

Magyarország lakosságának 2010-ben 13,9%-a volt szegény²¹. A szám ennél valószínűleg magasabb, mert a szegénység különböző arcai nem elérhetőek maradéktalanul semmilyen vizsgálati módszerrel. Előzetesen utalnék itt Gans egyik gondolatára, miszerint a szegények egyik funkciója, hogy nem jelennek meg a munkanélküliségi rátában, illetve egyéb más a társadalmat leíró felmérésekben, így hozzájárulnak, ahhoz hogy kozmetikázott eredményeket kapjunk. Az ilyen eredmények, pedig alkalmasak lehetnek a társadalom manipulációjára.

A véleményem szerinti, a nagyobb képben, a fentebb bemutatott álláspontok is okozatként szerepelnek csak. (Azért vagy szegény, mert nem tanultál. ➔ Nem tanultál, mert a környezeted nem tette lehetővé és olyanra formált, amilyen vagy. ➔ A környezeted azért cselekedett így, mert....)

Az eddig felsorolt szempontoknak közös eredője van. Egyfelől az objektív forráshiány (ha tényleg van ilyen), másfelől a terhek és az előnyök egyenlőtlen elosztása, harmadrészt a javak többségének birtokosai nem érdekeltek a helyzet megváltoztatásában, inkább hozzájárulnak a status quo-hoz, befolyásolva a közvélekedést. Tehát a szegénység kezelése jelentené egyrészt hatékonyabb gazdaság működtetését és a hozzá kapcsolódó ésszerűbb fogyasztást, másrészt az ehhez szükséges áldozatok és az ebből származó javak átgondoltabb

²⁰Kolosi Tamás, Tóth István György(2010) – Társadalmi riport-2010. TÁRKI

²¹Kolosi Tamás, Tóth István György(2010) – Társadalmi riport-2010. TÁRKI

elosztását. Azonban, a legfontosabb komponens hiányában ezek is csak a szegénység fenntartásához járulnak hozzá, ugyanis ha tudjuk, mit kell tenni, ezt elmondjuk-kihirdetjük, csak éppen akarat nincs, hogy meg is lépjük az nem más, mint manipuláció. Más kérdés, hogy ez kinek az érdeke, és kinek nem?

Miért nem szűnik meg a tömeges szegénység?

Naivan mondhatjuk, hogy egyszerűen nincs elég forrás ahhoz, hogy ne legyenek tartósan szegények. Herbert J. Gans azonban rámutat, hogy más tényezőket is érdemes megvizsgálni.²²

Szükségünk van a szegény rétegekre. A társadalom zavartalan működését bár megzavarják az egyik oldalról, de a másik oldalról, nélkülözhetetlen kellékeivé váltak.

Az érdemtelen szegények funkciói (Gans tanulmányából):

- Munkánélküli tartalék szerep (kevesebb bérért is dolgozik; nem jelenik meg a munkánélküliségi rátában).
- Nincs megfelelő iskolai végzettség → hivatalos munkát sem ajánlanak fel nekik → nem jelennek meg hivatalosan a felmérésekben → alacsonyabb a munkánélküliségi ráta; szebb, kevésbé elszomorító eredmények születnek.
- Kielégítik az illegális javak iránti keresleteket (pl.:drog).
- Munkaalkalmat teremtenek a középosztály számára (rendőrség, szociális munka).
- Gyermekük felzárkóztatása politikai vitatéma.
- Az osztályhierarchiát legitimálják.
- Fenntartják a társadalmi normákat.
- Politikai céltáblák.
- Szórakoztatóipari és kulturális alapanyagok.
- Önkéntes munka.
- Baloldali politika fenntartói (támogatják).
- Jobboldali is felhasználja őket.
- Ürügyet szolgáltatnak a jóléti állam kritikájához.
- Bűnbakok.
- Belakják az osztályon aluli környezeteket.

²²Herbert J. Gans(1993): Mire szolgálnak az érdemtelen szegények? In: Szociológiai szemle 1993/3-4.

Láthatjuk, hogy számos funkciót betöltenek, melyek elmaradása radikális változásokat eredményezne társadalmunkban. Biztos akarjuk mi ezt? A lehetőségek között szerepel, hogy a változtatás eredményeként mi kerülünk ideiglenesen peremhelyzetbe (Megjegyzem, ez könnyen előfordulhat mély strukturális változások nélkül is.). Az ember alapvetően természetéből fakadóan nem kedveli a változást, stressznek éli meg. A fő kérdés, melyre csak és kizárólag morális-mérlegelés adhat választ, hogy vállaljuk-e társaink érdekében a kockázatot és képesek vagyunk-e lemondani bizonyos előnyeinkről más javára. Hagyjuk-e, hogy más mondja meg, mit gondolunk, vagy mi gondolkodunk el másokon? Oscar Lewis²³ azzal kapcsolatban, hogy miként gondolunk a szegényeinkre két végpontot jelölt meg:

1. Szerencsések, erényesek, boldogok, becsületesek, önállóak
2. Gonosz, hitvány, erőszakos, aljas

Érdekes eredményekkel szolgálna, ha el tudnánk választani, hogy mi az amit gondolunk, amit mondunk és mutatunk, és mi az amit teszünk. Nézetem szerint a szegénység kezeléséhez nem elegendő a háromból csak egyre vagy kettőre fókuszálni.

Az írott sajtó szelete a tortából

Mint feljebb már említettem az, hogy miként vélekedünk a szegényeinkről, és ezzel a vélekedéssel mit engedünk meg nekik és mit nem, igen meghatározó erejű tényező. A médiának az emberek véleményének formálása tekintetében kulcsszerep jut. A Gans pontjaiból vett több funkció kiszolgálásának megtámogatása történik a médiumokon keresztül. A laikus ember, a számára megbízhatónak tartott médiumban megjelenő közleményeket többnyire hitelesnek tekinti. Amennyiben a közlemény felkínált, központi témája hihető, akkor a többi részlettartalom is hihetőbb lesz. Ez a folyamat alkalmas lehet arra, hogy manipulatív tartalmakat, fél igazságokat elrejtse a gerinc tartalom mellett. Ennek a legismertebb és legdirektebb példája az a reklám, aminek nézése közben nem is tudunk arról, hogy vásárlásra ösztönző manipuláció alanyai vagyunk. Azt, hogy a média marketing célú felhasználása mögött komoly, a pszichológiai folyamatokat jól ismerő szakemberek állnak, tény. Szintén tény, hogy a politikai hatalom megszerzéséért vívott harcok egyik fő fegyvere is a média. A média ezen szerepeit, a társadalom többsége mára legitimálta.

²³Oscar Lewis - A szegénység kultúrája

Fel lehet használni a médiát arra, hogy társadalmi csoportok vélekedését megváltoztassuk (visszaváltoztassuk) jelenségekről? Egész biztosan, hiszen az előbb említett két szegmens is erre használja, igen sikeresen. Tehát, ha tudjuk, hogy az eszköz működőképes, az eszköz a nagytőkések kezében van és a nagytőkéseknek nem érdeke, hogy a szegénység megszűnjön és az azzal kapcsolatos vélekedések megváltozzanak, akkor különös következtetésekhez vezethet minket a szimpla logika. A sajtószabadság véleményem szerint relatív és igazán csak annak a szempontjából valós, aki hozzáfér, annak alakításához és birtokában van a nagyközönség számára elérhetetlen vagy nehezen elérhető többlet információkhoz (kulcshoz). Ideális helyzetben a média segíti a társadalmat működésében, szórakoztat, ha arra van szükség, közérdekű információkat közöl, veszélyre figyelmeztet, részt vesz a társadalom, a civilizáció fejlesztésében, stb... A profitmaximalizálás és az egyéni érdekek érvényesítése azonban ennél fontosabb szempont lehet, ami még nem is lenne probléma, ha az árucikkeket nem emberi sorsok jelentenék. A tőke felhalmozásnak nincsenek meg az etikai szabályai,²⁴ így az hozzájárulhat társadalmi problémák konzerválásához (akár gerjesztéséhez), ha az profitot eredményez. Wildmann utal arra, hogy ezek a folyamatok a törvény kikerülésével (ügyeskedők) működnek a színpalak mögött.

Véleményem, hogy a kiszolgáltatott rétegekkel kapcsolatban megjelenő közlemények erőteljesen hatnak a rétegek megítélésére, és célként nem a helyzet orvoslását segítő közreműködés jelenik meg, hanem a profit. Tétélezzünk fel egy helyzetet, amikor két cikk közül ki kell választani, hogy melyik legyen a címlapon. Vajon mi alapján döntenek erről? Figyelembe veszik, hogy a cikk esetleg hosszú távú káros hatásokat indíthat be, amik visszakövetése, visszaigazolása szinte lehetetlen, vagy az azonnali profité, esetleg a manipulációé a főszerep? Hol a morális határ? Ki a leggyengébb, akiből még büntudat nélkül szabad hasznot húzni?

Álláspontom, hogy Magyarországon a legolvasottabb, írott sajtótermékek a kiszolgáltatott helyzetben lévőket, vagy nem megfelelően mutatják be, vagy erkölcsileg nem elfogadható célból teszik ezt. Ahogy a szuicidium és média szerepe között megtalálták a kapcsolatokat²⁵, ahol a halál szenzáció értéke és nem az elkerülés, megelőzés állt a fókuszban, úgy a szegénység esetében is feltételezem ezen kapcsolat meglétét. A „nem megfelelő bemutatás” nem kell, hogy hazugságot jelentsen. Elég más eszköz áll rendelkezésre, ahhoz, hogy egy

²⁴ Wildmann János (2001) – Gazdaság-etika In: Nagy J. Endre (szerk.): Szociológia Szociálpolitika Szociális Munka. Pécsi Tudományegyetem Bölcsésztudományi Kar Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék

²⁵ Csürke József (2011) – A lótuszevő eszmélése. Krízis és önmeghaladás. Oriold És Társai Kiadó

azon szöveg és kép konkrét tartalmában ne változzon, de a kiváltott hatása mégis jelentősen különbözzön a valóság által esetlegesen kiváltott hatástól, így az olvasó egész más következtetéseket vonhat le. Tehát, ha egy szöveget vizsgálunk, fel kell tenni a kérdéseket²⁶:

- Mi az, amit elmondtak?
- Mi az, amiről hallgattak?
- Mi az, ami még elmondható lett volna?

A diskurzus formálja saját tárgyát vagy akár meg is teremtheti azt.²⁷ Az a szegénység, ami a köztudatban él, nem egyezik meg a valósággal és nem is kell megegyeznie. A lényeg maga az út, a tanulási folyamat átélése lenne, ahogy a köztudat eljut a belátásig, és felülemelkedik magán. Ez a folyamat igen erősen befolyásolja az embereket. Kézdi²⁸ szerint a diskurzus kereteket is meghatároz – *mi az, ami elmondható, megcselekedhető, észlelhető, és ki által?* A szegénységről mit szabad ma mondani, és hogy kell viselkedni, ha jelen van? Erre a kérdésre a válaszok többek között az idő múltával sokat változtak, de korántsem eleget. A diskurzusok történelmi vonatkozása²⁹, hogy a szövegben ott marad a kultúra és az az által reprezentált viszonyulás lenyomata. A történelem során a szegények szerepei sokat változtak, de funkcióik annál kevesebbet.

Ricoeur a szövegek értelmezésének két módját különbözteti meg³⁰. Az egyik esetben eltekintünk a valóságtól, hogy megmaradhassunk a szöveg jelentette keretek között. A másik eset, amikor a szöveget elemezve olvassuk, és az általunk ismert valóság relációjában értelmezzük. A következőkben az utóbbi szerint járok el. Barabási Albert László³¹ figyelmeztet, hogy bár a szöveg analízisei mélyrehatóak, azok gyakorlatba integrálása viszont számos nehézséggel küszködik. A kinyert információk integrálását, Gans 12 pontja által meghatározott nézőpont mentén képzelem el.

A szegénység kommunikálása a legolvasottabb hazai sajtótermékekben

²⁶Foucault(1996);Kézdi(2003) in Csűrke József – A lótszevő eszmélése Krízis és önmeghaladás. Oriold És Társai Kiadó

²⁷Kézdi in Csűrke József (2011) – A lótszevő eszmélése. Krízis és önmeghaladás. Oriold És Társai Kiadó

²⁸in Csűrke József – B. Erdős Márta: A diskurzustól a dialógusig

²⁹Csűrke József – B. Erdős Márta: A diskurzustól a dialógusig

³⁰Glózer Rita - Diskurzuselemzés a társadalomtudományokban At:

http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=831&tip=0

³¹in Csűrke József – B. Erdős Márta: A diskurzustól a dialógusig

A vizsgálathoz a hazai, nyomtatott, fizetős sajtótermékek közül (T#1) a legolvasottabbakat vettem alapul, az 1 hónap (2011. Július 1-31.) alatt megjelenő összes, szegénység témaköréhez kapcsolható cikküket értelmezve. A kiválasztott újságokban összesen 1959 cikket közöltek a vizsgált időintervallumban, ebből 65 olyan volt, ami kapcsolódik a szegénység kérdésköréhez. Ez a cikkek 3,31%-a.

A legolvasottabb fizetős sajtótermékek*			
	Napilap	Hetilap	Havi- és egyéb periodicitású lap
▪	Blikk	Story	Nők Lapja Konyha
▪	Nemzeti Sport	Kiskegyed	Kiskegyed Konyhája
▪	Népszabadság	Nők Lapja	Reader's Digest
▪	Bors	Színes RTV	National Geographic
▪	Magyar Nemzet	Best	Joy

T#1

*Országosan megjelenő lapok

Forrás: GfK Hungária-Ipsos, Nemzeti Média Analízis

Látható, hogy a vezető lapok java része bulvár, pletyka témákat közöl. A cikkek vizsgálatánál fontosnak tartottam, hogy ez ne befolyásolja az elemzését, ezért első lépésem volt, hogy a begyűjtött cikkeket megfosszam származásukat eláruló összetevőiktől, így végül kaptam 65 szegénységre megszűrt és beazonosíthatatlan cikket, amikről csak annyit lehet biztosan tudni, hogy ezeket olvassák a legtöbben Magyarországon.

A cikkek elemzését előre felállított kérdések alapján végeztem. Majd a kapott válaszokból vontam le következtetéseket.

Vizsgálati kérdések a cikkekhez:

- Milyen csoport, egyén érdekeit szolgálja leginkább a cikk tartalma?
- Mi leginkább a cikk vonzásterülete? Kitől jön, kinek szól? (pl.: gazdaság, politika, közélet, szórakoztatás)

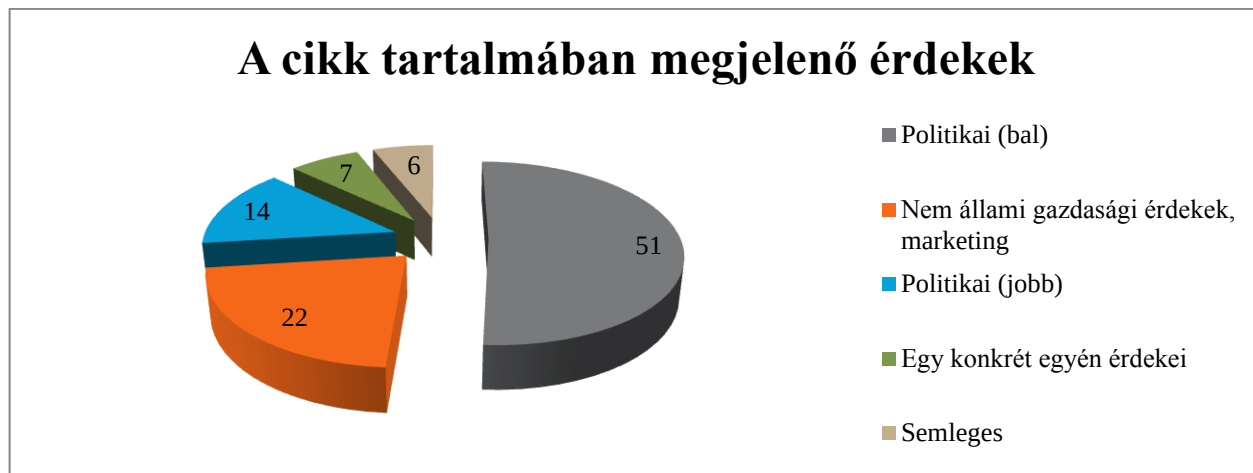
- A szegénység a fő téma vagy csak mellékes tartalom?
- Vannak tipikus szereplők?
- Vannak diszkriminatív tartalmak?
- Szolgál a cikk megoldási alternatívákkal?
- Hiteles volt számomra a cikk?
- Van-e párhuzam a cikk és Gans pontjai között?

A vizsgálati módszer

Látható, hogy a kérdések számos olyan pontot lefednek, melyek szubjektív tartalmak számbavétele nélkül nehezen lennének értelmezhetőek. Ezt figyelembe véve olyan munkamódszert alkalmaztam, amely egyensúlyt teremt a szubjektív megítélés és a tényszerű közlések között. Ennek első lépése, hogy a vizsgálandó cikkeket megfosztottam, származási helyükre utaló jegyeiktől. Majd véletlenszerű sorrendben kezdtem olvasni őket. Ez után minden kinyomtatott cikk felkerült egy mágnes táblára, ahol halmazokba rendeztem őket. A halmazok felállításánál három dologra hagytam: 1.: A cikk tartalmának, szereplőinek gyors leinformálása (nem minden esetben volt szükséges). 2.: A cikk közlendőinek összehasonlítása a szociális munka által közvetített értékrenddel → következtetések levonása. 3.: Szubjektív értékelés. Ezt az eljárást elvégeztem minden új vizsgálati kérdésnél, és az így nyert adatokat kívánom közölni.

Milyen csoport, egyén érdekeit szolgálja leginkább a cikk tartalma?

Természetesen minden cikk kedvezhet vagy ellenkezhethet számtalan csoport, egyén érdekeivel. Amit vizsgáltam az az, hogy van(ak)-e egyértelmű nyertesei, annak, ha az olvasmány nyitott fülekre talál. Ez alapján a következő kategóriákat konceptuáltam (T#2):

T#2

A legtöbb (51%) cikk egyértelműen baloldali politikai nézetek alapján közelítette meg a témát³². A cikkek feldolgozása közben találkoztam egy érdekes, többször is elő kerülő 'fogással', ami a következő lépésekből áll:

1. Bal oldali paradigma keret eszközeivel szolidaritást ébresztenek az olvasóban.
2. Büntudatot keltenek. („Hiszen tenni kellene valamit ez ellen!”)
3. Jobb oldali filozófiával meggyőznek, hogy mégsem kell felelősséget vállalni, így alternatívát adnak a büntudat megszüntetésére.
4. Könnyű utat kínálnak (nem kell tenned semmit értük) a lelkiismerettel való kiegyezésre, ami magában foglalja egy kényszerből választott 'igazság' befogadását.
5. Az olvasó választhat, vagy szembenéz tehetetlenségével, és elgondolkodik azon, vagy befogadja a felajánlott nézetet, mint a legegyszerűbb megoldást.

Ezek a cikkek alkotják a 'jobb oldali politika'(14%) kategóriájának java részét. Ennek a módszernek az alkalmazásával gyakorlatilag, beismerő vallomásokot olvashatunk → A nagyközönség előtt még nem lehet teljesen felvállalni céljainkat, azok kinyilvánítását óvatosan szabad csak adagolni.

A gazdasági, nem állami érdekek alatt olyan befolyásoló erők megjelenítését értem, amik fogyasztásra vagy egyes termékek fogyasztásától való tartózkodásra irányul. Rejtett marketinget csempésznek a cikkek felszínén lévő tartalma mögé.

³² A legtöbb cikkből egyértelműen kicseng a politikai érdekek szolgálata, mégha nem is ez volt a valódi szándék. A bal és jobb szélsőséget fontosnak tartottam külön kezelni, ezért a politikát alapvetően két kategóriaként értelmeztem.

A konkrét egyéni érdekeket kiszolgáló cikkek központjában valamely ismert személy, vagy személyek állnak, ahol a lényeg nem az általuk, vagy őket használva reprezentált tartalom, hanem maga a személy(ek) megnyilatkozásai, melyeknek funkciója, hogy szimpátiát ébresszen, nem pedig maga, a csomagolóanyagként használt helyzet kibontás, megvitatása.

A legkisebb kategória a 'semleges'. A 'semleges' elnevezés alatt értem, hogy a cikk valóban nem tartalmazza rejtett érdekek képviselőjét, hanem problémamegoldó vagy informatív jellegű, így valójában a szegényeknek leginkább megfelelő módon közelít. Ez nem jelenti, hogy a tartalom teljes egészében korrekt, inkább csak azt, hogy nem kártékony. /A későbbi felosztások válaszolnak részletesebben./

Mi leginkább a cikk vonzásterülete? Kitől jön, kinek szól?

Az előző kategóriától ez annyiban tér el, hogy elvonatkoztatok a valós, kódolt tartalomtól és a cikk által a felszínen megjelölt címzetteket, feladókat nézem. Ez a felosztás (T#3) választ ad, arra a kérdésre, hogy a másik oldalról, kiket gondolnak optimális felvevőrétegnek, illetve kik tudnak a leghatékonyabban megszólítani embertömegeket. Mit gondolnak ők rólunk? Ez a pont tényként kezeli, hogy az újságokon keresztül egy konstruált valósággal találkozhatunk, ami különböző érdekek szerint módosítható.

T#3

Az ábrán látszik, hogy a legáltalánosabb formula, ha személytelenül megszólítják a felső-középosztályt (31%). Ennek oka egyszerűen a piac működése. A középosztály, többet olvas, magasabb kereslet jelentkezik → többet lehet eladni.

A második (27%) kategória már komplexebb ennél. Lényege, hogy nincs konkrét célközönség, bárki azonosulhat az írottakkal, mert a cikk nem tartalmaz olyan megnyilvánulásokat, amik kizárnák egyes csoportok szimpátiáját. A cikk írója, ügyesen lavírozik a közvetített nézetek között váltogatva, és azt mondja ki, amit az ember ideális helyzetben hallani szeretne. Populista próbálkozás, amely 'bólogatóvá' kívánja degradálni az olvasót, egyéni gondolatok felébresztése helyett.

A cikkek 18%-ában a célközönséget a relatív értelemben vett szegények jelentik. Az eszköz, hogy a cikk első benyomásra megoldást sejtet. Segélyek, szociális szolgáltatások jelentik a gerinc tartalmat, látszólag. Azonban ez csak külsín, mert valójában a legkritikább esetben közölnek használható információt, vagy az információ azon részét közlik, ami megdöbbentő, felforgató és a másik oldalról meglejtkezik.

A „Tiszta politikai üzenet a 'néphez'” kategória (13%) csak magában külön elemzés tárgyát képezhetné. Ezek a cikkek politikusok megnyilatkozásait közlik a szegénységgel kapcsolatban. Okokról, lehetőségekről, megoldásokról szólnak. A cikkek értelmezése és a politikai beállítódás nehezen választható szét, azok attól függnek, hogy miben és kinek hiszünk. Elérni kívánt céljukat tekintve, azonban nem sokban különböznek egymástól. Ez a politikai hatalom megerősítése. /Ezek kielemezése nem témái a dolgozatomnak, annak kereteit meghaladná./

Hányadát tekintve, a legkisebb konkrét csoportot (6%) azok a cikkek jelentik, melyek valóban részt vehetnek a probléma megoldási folyamatban, tartalmuk professzionális elemeket tartalmaz. Ezekben a cikkekben megfelelő eszközöket használnak a megfelelő cél elérése érdekében. Sajnos nagyon kevés az ilyen.

A szegénység fő téma, vagy csak mellékes tartalom?

Ez a nagyon egyszerű kérdés igen hasznos válaszokat szülhet. A cikk a szegénységről szól vagy valami más dologról, amihez a szegénység csak kiegészítő körülmény?(T#4)

Fő téma, kiegészítő tartalom

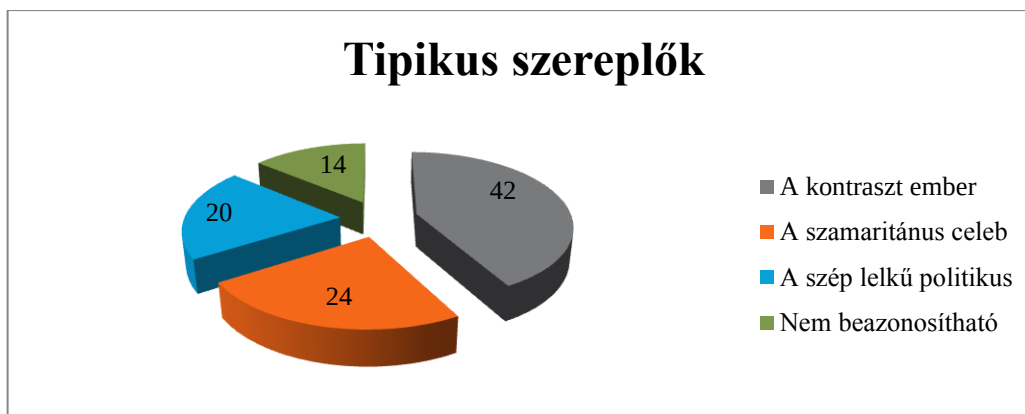

(T#4)

Amikor a szegénység csak kiegészítő körülmény (73%), az még nem jelenti azt, hogy a cikk ne lehetne értékes, de jellemzően inkább jól működő eszközként használják inkább a témát. Az emberi érzésekre hatva felszabadított energiát, átkonvertálják más, a cikket készítőik által kívánatosabb területre. Egyszerű, de igen hatékony fogás.

Ha a szegénység fő témaként jelenik meg, az meghatározza a cikk hangvételét, és óhatatlanul előkerülnek alapvető emberi értéket közvetítő elemek. Érdekes az lenne, ha ezeket az idő függvényében vizsgálnánk meg és párhuzamot keresnénk más médiumok, egyéb cikkek által közölt információkkal. Az eszköz sem szentesítheti a célt. Ez vonatkozik a kapcsolt termékekre is.

A cikkekben megjelenő szereplők, megszemélyesítik a mondandót és az olvasó ettől kezdve a személy relációjában olvashatja a cikket. Ha a szereplő ismert, kialakult kép él róla a köztudatban, akkor más-más tartalmakhoz kapcsolva, más-más hatást érnek el szerepeltetésével. A 'ki mondja?' kérdés fontosabb lehet a tartalomnál.

T#5

A kontraszt ember (42%) kifejezést gyűjtő fogalomként használom. Lényege, betöltött funkciójában teljesül ki. Ha a szegénységről beszélnek, akkor hatásosabb az amit mondanak, ha egy gazdag, sikeres embert is megjelenítenek. Ez felnagyítja mind a szegény szegénységét, mind a gazdag gazdagságát. A nagyobb szenzációt, pedig könnyebb elérni, ha szélsőségesebb helyzetet láttatnak. Ez egy általános, olvasottságot növelő 'fejlesztés'.

A második legjellemzőbb szereplő a 'szamaritánus celeb', aki segítséget kíván nyújtani szerepvállalásával. Nem gondolom, hogy ez minden esetben üzlet, azaz a celeb szerepelhet (ebből él) az újság fogy, a szegényekre pedig nem is emlékszik senki. Vannak őszinte megmozdulások, amik működőképes utat jelenthetnek a köz figyelmének elnyeréséért és annak morális kiszolgálásáért, ilyenekkel is találkoztam.

A szép lelkű politikus(20%): Elsőre azt feltételeztem, hogy az ilyen jellegű cikkek lesznek túlsúlyban. A politikusok megnyilatkozásai kizárólag attól függenek, hogy az éppen regnáló hatalom elemeit jelentik, vagy ellenzéki szerepben vannak. Ha a hatalmon lévők tagja, akkor szerepe:

- Enyhíti a szegénység képét, pozitívumok kiemelésével, negatívumok ellaposításával.
- Elismeri a súlyos helyzetet, és annak megoldását az általa képviselt hatalom működésével látja, a helyzet kialakulásáért nem vállal felelősséget, vagy más

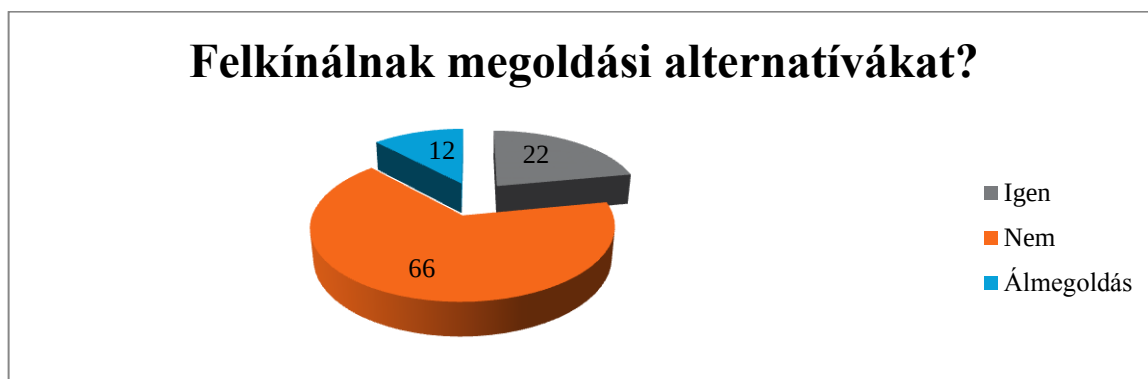
politikai hatalmat tesz azért felelőssé, esetleg gyengébb bűnbakot jelöl ki (pl.: kisebb szervezet).

Ellenzéki pozícióban a képlet egyszerű: Azért alakult így a helyzet, mert valakik, mások inkompetensek, például a regnáló kormány. Ezek természetesen nem direkt kijelentésekben csúcsosodnak ki többnyire.

Felkínálnak megoldási alternatívákat?

A szegénységben élő, és az értük felelősséget érző emberek számára, ha felvázolnak egy kilátástalannak látszó helyzetet, és nem adnak mankót legalább annak a megértéséhez (66%), azzal nem sokat segítenek, maximum figyelemfelkeltő funkciót látnak el, de a figyelemnek is több fajtája van és főként, nem mindegy pontosan mire irányul az. A megdöbbenő, alternatívákat fel nem kínáló cikkekben a veszély kettős. Egyfelől a sokkoló történetekhez hozzászoknak az olvasók, és így többen természetesnek veszik a jelenségeket, mert pont a megoldási utak kreatív kutatása tenné élővé, megoldandóvá a problémát. Másfelől, megszokják azt is, hogy nem is kell megoldást keresni.

Amennyiben megrázó élethelyzeteket mutatnak be és mellé nem csatolnak magyarázatot vagy megoldási alternatívát, azzal közvetetten legitimálják, hogy a szegények maradjanak is szegények.

T#5

12%-ban találkoztam 'álmegoldást' bemutató cikkekkel. Ezeket leginkább populista, propaganda szerű szófordulatok teszik könnyen felismerhetővé. Sok bennük a 'vala' kezdetű kifejezés, a határozatlan időpont megjelölés, a tárgyalási részük végletekben beszél, illetve az utólagos 'okoskodás' számottevő.

Szerencsére az újságok olvasói is épp úgy érzékenyvé váltak már az ilyen jellegű megnyilvánulásokra, mint törvényeink. Nyílt, diszkrimináló megjegyzéssel egyáltalán nem találkoztam, továbbá a cikkek 67%-ában sugalmazás sem volt.

Taralmaz a cikk diszkriminatív megnyilvánulásokat?

T#6

A fennmaradó 33% cikkei sem mondtak ki konkrétan semmit, inkább a kontextussal volt probléma. A kialakult helyzet leírásában nyomatékosan szerepelt, hogy a szereplők romák vagy fogyatékos emberek. Tehát, leírják a problémát, mint prior közlendőt majd a cikk második legfontosabb eleme, hogy a szereplői milyen kisebbségi vagy kisebbséget jelentő hátrányos helyzetű csoporthoz tartoznak. Nem írnak le oksági kapcsolatot a kettő között, erre nincs is szükség. Az olvasó magában úgy is összekapcsolja őket, ha sokszor látja egy helyen összekapcsolva a két tartalmat.

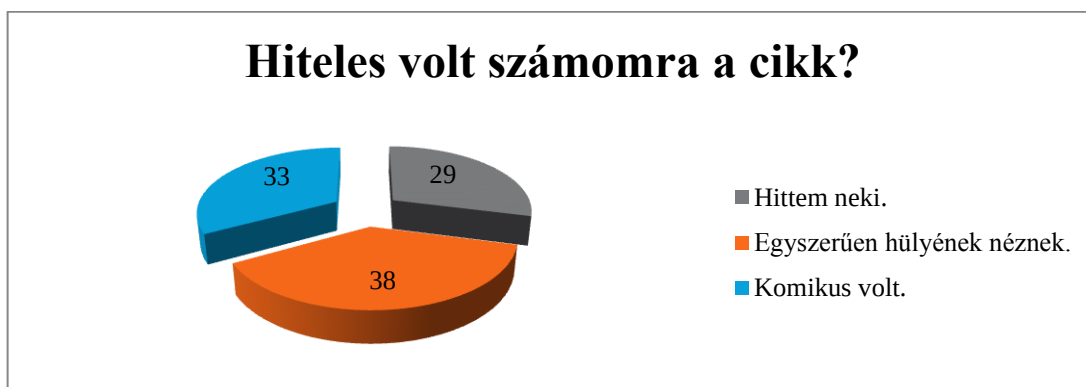
Hiteles volt számomra?

Feltétlenül szükségesnek éreztem leírni kategóriaként, meghatározván saját érzéseimet az cikkekkel kapcsolatban. Úgy gondolom, a legjobb összképet az adhatja egy szöveg olvasásánál, ha arra figyelünk, ami bennünk történik, és ez után vágunk bele az elemzésbe, végül a kettő élményt összevetjük.

Még korábban az elemző olvasással igen negatív kritikákat kellett megfogalmaznom, addig érzéseim részben mást mondtak. A grafikonon (T#7) látszik, hogy 3 csoportba szedtem őket, amik közül 29%-ot tettek ki azon írások melyeket elhittem és első olvasatra értékesnek találtam. Ez jóval több a valóban, teljes egészében elfogadható írások arányánál. Tehát, ha nem keresem a 'hibákat', akkor könnyedén átsiklok a rejtett tartalmak fölött és ez nem is zavar utána.

A fennmaradó 71% abszolút hiteltelen volt számomra. Ezt a részt felosztottam két további tartományra. A cikkek 38%-ában úgy éreztem, egyszerűen hülyének néznek, még 33%-ban komikusnak éreztem az írást. A két kategória közötti különbség abban áll, hogy amikor 'úgy éreztem hülyének néznek', akkor a cikk már elért hozzám és képes volt érzelmeket kiváltani bennem, azon tartalommal kapcsolatban, amit közölni kívánt. Elért hozzám, még ha ellentétes hatást is váltott ki belőlem.

A komikusnak megjelölt halmaz cikkei azok, melyeket nem tudtam komolyan venni, és azok nem tudtak megérinteni.

T#7

Van párhuzam a cikkek és Gans pontjai között?

Van. Minden esetben. Gans pontjai között szerepel: a szegények munkaalkalmat teremtenek a középosztály számára; szórakoztatóipari alapanyagok; legitimálják az osztályhierarchiát. Ez a három pont elegendő, hogy az összes olvasott cikk, betöltött funkciója alapján igazolja Ganst. Megjegyzem, a munkám, amin most dolgozok, szintén csak azért nyer értelmet, mert vannak szegények. Így akkor dolgozok jól, ha nem lesz egyszer min dolgoznom.

Záró gondolatok

A számos elolvasott cikk után, kissé csalódottnak érzem magam. Reméltem, hogy tévedek és egy egyszerű beszámolót írok csak meg. Sajnos nem így történt. Amit olvastam az meghatározó hányadban, finoman megfogalmazva elszomorító. Akikről a cikkek szólnak, egyedül vannak. Nincs valódi társuk a fejlődésben és kénytelenek beérni felszínes ígéretekkel. Sorsukat szemlélik, és nem alakítják. Sorsukat szemléljük, és csak azzal vagyunk elfoglalva, hogy mi ne kerüljünk az ő köreikbe. Ők és mi – szerintem ez a legnagyobb probléma. Arisztotelész azt monda, hogy különböző emberek között egyenlőséget tenni a legnagyobb

igazságtalanság. Mekkora igazságtalanság az, ha egyenlő emberek között teszünk különbséget?

Bibliográfia

Walker, Robert(2006): Lehetőségek és életesélyek: a szegénység, az egyenlőtlenség és a kirekesztés dinamikái. In: Anthony Giddens – Patrick Diamond: Írások az egyenlőtlenségről, az egyenlősdiről – és az új egyenlőségről. Napvilág Kiadó.

Zombori Gyula (2009): A szociálpolitika alapfogalmai. Hilscher Reszso Szociálpolitikai Egyesület

Ferge Zsuzsa(1991): Szociálpolitika és társadalom. T- Twins Kiadó

Andorka Rudolf(2006): Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó Kft.

Bartal Anna Mária(2007): Szociálpolitikáról alapfokon. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet

Richard C. Atkinson, Ernest Hilgard(2005): Pszichológia. Osiris Kiadó

Kolosi Tamás, Tóth István György (2010) – Társadalmi riport-2010. TÁRKI

Ferge Zsuzsa (2000): Elszabaduló egyenlőtlenségek. Állam, kormányok, civilek. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.

Herbert J. Gans(1993): Mire szolgálnak az érdemtelen szegények? In: Szociológiai szemle 1993/3-4.

Wildmann János (2001) – Gazdaság-etika In: Nagy J. Endre (szerk.): Szociológia Szociálpolitika Szociális Munka. Pécsi Tudományegyetem Bölcsésztudományi Kar Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék

Csürke József (2011) – A lótuszevő eszmélése. Krízis és önmeghaladás. Oriold És Társai Kiadó

Glózer Rita - Diskurzuselemzés a társadalomtudományokban At:

http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszeti/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=831&tip=0